

Jerzy P. Naworski

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2003 r. III CZP 81

Palestra 49/3-4(555-556), 258-264

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2003 r.¹

III CZP 81/82

Teza glosowanej uchwały brzmi:

1. W stosunku do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością wpisanej do rejestru handlowego przed wejściem w życie art. 13 ustawy z 1 marca 1996 r. o zmianie kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189)² zastosowanie art. 139 § 3 k.p.c. nie jest uzależnione od dokonania pouczenia, o którym mówi art. 139 § 4 k.p.c.

2. Jeżeli wskazana w pkt. 1 spółka nie dopełniła obowiązku określonego w art. 13 powołanej ustawy, stosuje się art. 139 § 3 k.p.c.

1. Z pewną satysfakcją przyjąłem uchwałę Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2003 r., potwierdzającą stanowisko, które prezentowałem w krytycznej glosie do uchwały tego Sądu z 3 marca 1997 r.³. Istota obu orzeczeń sprowadzała się do wyjaśnienia problemu wzajemnych relacji między art. 139 § 3 i § 4 k.p.c. oraz art. 13 noweli, a bliżej do odpowiedzi na pytanie, czy pierwszy z wymienionych przepisów k.p.c.

¹ OSN IC 2003, z. 11, poz. 143.

² Powoływana dalej jako nowela, nowela do k.p.c. lub ustawa z 1 marca 1996 r.

³ III CZP 5/97, OSN IC 1997, z. 6–7, poz. 72, powoływana dalej jako uchwała z 3 marca 1997 r., z moją glosą opublikowaną w „Palestrze” 1998, nr 3–4, s. 206–215.

znajduje zastosowanie także w stosunku do osób prawnych i organizacji, *scilicet* spółek z o.o., wpisanych do rejestru przed wejściem w życie noweli, w odniesieniu do których nie było możliwości dokonania przez sąd rejestrowy pouczenia o skutkach zaniedbania ujawnienia w rejestrze zmiany adresu, o którym mowa w drugim?

Stan faktyczny, na kanwie którego zapadły obie uchwały, podstawa zawieszenia postępowania, a nawet zarzut zażalenia były identyczne. Odpis pozwu nie został doręczony pozwanej spółce z o.o., figurującej w rejestrze od 1992 r. z oznaczoną siedzibą, która jednak nie odpowiada rzeczywistości. To ostatnie stwierdzenie każe sądzić, że w rejestrze w ogóle nie wskazano adresu spółki.

Sąd Rejonowy uznał, że sprawie nie można nadać dalszego biegu na skutek niewskazania przez powoda w wyznaczonym terminie adresu pozwanej i w związku z tym zawiesił postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. W zażaleniu na to postanowienie powódka zarzuciła, że zapadło ono z naruszeniem art. 133 § 2a i 136 k.p.c., polegającym na odstąpieniu od pozostawienia odpisu pozwu w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia w sytuacji, w której pozwana zaniedbała obowiązku ujawnienia w rejestrze aktualnego adresu.

Sąd Okręgowy przy rozpoznawaniu zażalenia powziął następującą wątpliwość wyrażoną w przedstawionym Sądowi Najwyższemu pytaniu prawnym:

1. „czy w stosunku do spółek z o.o. wpisanych do rejestru przed wejściem w życie art. 13 ustawy z 1 marca 1996 r. zastosowanie art. 139 § 3 k.p.c. uzależnione jest od dokonania pouczenia, którego stosownie do art. 139 § 4 k.p.c. dokonuje sąd rejestrowy przy ogłoszeniu lub doręczeniu postanowienia o pierwszym wpisie,

2. czy w przypadku, gdy spółka z o.o. nie dopełniła obowiązku określonego w art. 13 ustawy z 13 marca 1996 r. (nie złożyła wniosku o uzupełnienie danych w rejestrze) możliwe jest zastosowanie art. 139 § 3 k.p.c. i pozostawienie ze skutkiem doręczenia pism wysłanych na adres wynikający z akt rejestrowych”?

Już tylko pobieżna lektura przytoczonych pytań prowadzi do wniosku, że drugie z nich było zupełnie zbędne, gdyż postawiony w nim problem rozwiązuje odpowiedź na pierwsze pytanie. Jasne jest przecież, że zastosowanie art. 139 § 3 k.p.c. w stosunku do spółki z o.o. wpisanej do rejestru przed wejściem w życie art. 13 noweli zależy od tego, czy konieczne było dokonania pouczenia, o którym mowa w art. 139 § 4 k.p.c., czy nie?

2. W pierwszej kolejności celowe wydaje się przedstawienie materiału normatywnego obejmującego obowiązek ujawnienia w rejestrze przez spółkę z o.o. zmiany adresu, co pozwoli na lepsze zrozumienie dalszych rozważań. Pytanie prawne sądu okręgowego ogranicza się do wskazania art. 13 noweli, pomija natomiast poprzednie regulacje w tej materii. Wprawdzie ich znaczenie jest historyczne, lecz konieczne dla oceny głosowanej uchwały.

Sąd Najwyższy w motywach uchwały przypomniał, że jeszcze przed wejściem w życie art. 13 noweli na spółki handlowe został nałożony obowiązek ujawnienia w

rejestrze adresu przedsiębiorstwa i jego zmiany, bez związku z zasadami dotyczącymi doręczeń pism sądowych. Chodzi tutaj o ustawę z 22 grudnia 1995 r.⁴ o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej – kodeks handlowy i niektórych innych przepisów⁵.

Ustawa ta zmieniła m.in. art. 166 pkt 1 k.h., nakazując spółce z o.o. obowiązek ujawnienia w rejestrze także adresu spółki, co zobowiązywało zarząd spółki do zgłoszenia jej adresu do rejestru. Jeżeli takiemu obowiązkowi podlegała każda zmiana danych ujętych w art. 166 k.h., co wynikało z niepowołanego w motywach głosowanej uchwały art. 168 k.h., to – jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy – nie ma żadnych racji, aby wyłączyć z tego obowiązku wymagane ustawą z 22 grudnia 1995 r. wskazanie adresu spółki.

Zasadnicze znaczenie mają jednak dalsze rozważania Sądu Najwyższego, które skupiły się na powiązaniu art. 139 § 3 i 4 k.p.c. – dodanych ustawą z 1 marca 1996 r. – z jej art. 13, który zobowiązywał podmioty gospodarcze podlegające wpisowi do rejestru sądowego do uzupełnienia w terminie sześciu miesięcy danych w rejestrze przez podanie aktualnego adresu.

Przypomnijmy, że art. 139 § 3 k.p.c. reguluje przypadki niemożności doręczenia pisma osobom prawnym i organizacjom podlegającym wpisowi do rejestru na podstawie odrębnych przepisów, z powodu nieujawnienia w rejestrze zmiany adresu, nakazując ich pozostawienie w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia, chyba że nowy adres jest sądowi znany. Artykuł 139 § 4 k.p.c. nakłada natomiast na sąd rejestrowy, przy ogłoszeniu lub doręczeniu postanowienia o pierwszym wpisie, obowiązek pouczenia wnioskodawcy o określonych w § 3 skutkach zaniedbania ujawnienia w rejestrze zmiany adresu.

W odniesieniu do spółki z o.o. już wpisanej do rejestru, jak zauważył Sąd Najwyższy, art. 13 ustawy z 1 marca 1996 r. nakładał w istocie obowiązek tożsamy z

⁴ Dz.U. z 1996 r. Nr 6, poz. 43, powoływana dalej jako ustawa z 22 grudnia 1995 r.

⁵ Na marginesie warto odpowiedzieć na pytanie, kiedy ta ustawa weszła w życie, co z analizowanego punktu widzenia nie ma żadnego znaczenia, ale jest konieczne już tylko z uwagi na występującą rozbieżność wypowiedzi Sądu Najwyższego w głosowanej uchwałce i w uchwałce z 3 marca 1997 r. O ile w tej ostatniej Sąd Najwyższy stwierdził, że ustawa weszła w życie „z upływem dnia 23 kwietnia 1996 r.”, o tyle w komentowanej uchwałce stwierdził, że nastąpiło to „dnia 23 kwietnia 1996 r.”. Zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy z 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Dz. U. Nr 62, poz. 718) terminy wejścia w życie aktu normatywnego określone w tygodniach, miesiącach i latach kończą się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada dniu ogłoszenia, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było – w ostatnim dniu tego miesiąca. Ustawa z 22 grudnia 1995 r. zmieniająca kodeks handlowy wchodziła w życie, jak stanowił jej art. 6, po upływie trzech miesięcy od dnia ogłoszenia. Skoro ogłoszenie ustawy nastąpiło w Dzienniku Ustaw z 23 stycznia 1996 r., to – stosownie do powołanego wyżej przepisu – ustawa weszła w życie po upływie 23 kwietnia 1996 r., a więc w dniu 24 kwietnia 1996 r. Jak widać, w głosowanej uchwałce Sąd Najwyższy błędnie określił dzień wejścia w życie ustawy. Z kolei w uzasadnieniu uchwały z 3 marca 1997 r. poprawnie mówi się o wejściu w życie ustawy z upływem dnia 23 kwietnia 1996 r., natomiast z niezrozumiałych powodów w tezie znalazło się stwierdzenie o spółkach wpisanych do rejestru „(...) przed dniem 23 kwietnia 1996r. (...)”, co sugeruje wejście w życie ustawy w tym dniu.

tym, jaki powstał w wyniku rozszerzenia obligatoryjnego wpisu do rejestru w przedmiocie adresu ustawą z 22 grudnia 1995 r., tyle tylko, że zagrożony sankcją w razie zaniedbania uaktualnienia rejestru. Dodany bowiem nowelą do k.p.c. art. 139 § 3 otworzył możliwość pozostawiania w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia pism przeznaczonych dla osób prawnych i organizacji, w razie niemożności ich doręczenia w sposób przewidziany w k.p.c. z powodu nieujawnienia w rejestrze zmiany adresu. Możliwość pozostawienia pisma w aktach ze skutkiem doręczenia jest w takim wypadku bezpośrednim następstwem zaniedbania ujawnienia adresu.

Momentem centralnym w głosowanym orzeczeniu jest jednak odpowiedź na pytanie, czy w stosunku do spółek z o.o. wpisanych do rejestru przed wejściem w życie art. 13 noweli, zastosowanie art. 139 § 3 k.p.c. uzależnione jest od dokonania pouczenia, którego stosownie do art. 139 § 4 k.p.c. – dokonuje sąd rejestrowy przy ogłoszeniu lub doręczeniu postanowienia o pierwszym wpisie?

Sąd Najwyższy przeczącą odpowiedź na to pytanie uzasadnił, jak była o tym mowa, brakiem racji, które usprawiedliwiłyby stosowanie wobec wpisanych do rejestru spółek pouczeń o skutkach zaniedbania ujawnienia zmiany adresu w rejestrze, gdyż przeczyłoby to samej idei nałożenia na zarejestrowaną spółkę obowiązku ujawniania adresu. Obowiązek pouczenia przewidziany w art. 139 § 4 k.p.c. dotyczy spółek, którym sąd rejestrowy doręcza lub ogłasza postanowienie o pierwszym wpisie, o którym nie może być mowy w odniesieniu do spółek zarejestrowanych przed dniem wejścia w życie art. 13 noweli.

W konkluzji Sąd Najwyższy stwierdził, że data wejścia w życie tego przepisu (30 kwietnia 1996 r.) określa odmienność przesłanek pozostawiania pism w aktach ze skutkiem doręczenia wobec spółek zarejestrowanych przed i po tej dacie; te pierwsze – z upływem sześciomiesięcznego okresu – obciąża *ex lege* samo zaniedbanie ujawnienia adresu, drugie natomiast tylko w razie niezastosowania się do pouczenia. Powtórzenie tego stanowiska odnajdujemy także w końcowych fragmentach uzasadnienia głosowanej uchwały, gdzie czytamy, iż „brzmienie art. 13 noweli (...) pozwala podzielić podlegające rejestracji spółki z o.o. na te sprzed daty wejścia w życie powołanego przepisu i później”.

O ile pierwsza ze sformułowanych tez, obejmująca spółki z o.o. zarejestrowane przed dniem 30 kwietnia 1996 r., nie budzi żadnych zastrzeżeń, o tyle druga wymaga pewnej korekty. Otóż przepisy art. 139 § 3 i 4 k.p.c., inaczej niż art. 13 noweli, weszły w życie nie – jak sugeruje Sąd Najwyższy – w dniu 30 kwietnia 1996 r., lecz z dniem 1 lipca 1996 r., co wynika jednoznacznie z art. 14 noweli, i tym samym do spółek wpisanych do rejestru w okresie od 30 kwietnia 1996 r. do 30 czerwca 1996 r. nie mogły znaleźć zastosowania. W związku z tym także tych spółek dotyczył art. 13 noweli oraz – określony w art. 139 § 3 k.p.c. – skutek zaniedbania ujawnienia adresu.

Z przedstawionych powodów poprawnie ujęty punkt 1 głosowanej uchwały powinien mówić nie o spółkach z o.o. wpisanych do rejestru przed wejściem w życie art. 13 noweli, lecz przed dniem 1 lipca 1996 r.

4. Rozważania byłyby niepełne, gdyby pomijały odmienne stanowisko zajęte przez Sąd Najwyższy w uchwale z 3 marca 1997 r., wedle której skuteczność doręczenia pism w trybie art. 139 § 3 k.p.c. zależy zawsze od uprzedniego pouczenia stosownie do § 4 tego artykułu.

Uprawniona jest jednak refleksja, że Sąd Najwyższy w tej uchwale w ogóle nie podjął kwestii wzajemnej relacji między art. 139 § 3 i 4 k.p.c. a art. 13 noweli, ograniczając się, zarówno w tezie, jak i w uzasadnieniu, do stwierdzenia, że uprzednie pouczenie jest i w tym wypadku konieczne. Zabrakło natomiast wskazania, w jaki sposób sąd rejestrowy miałby wykonać ten obowiązek. Przecież art. 139 § 4 k.p.c. wszedł w życie z dniem 1 lipca 1996 r., a zatem jedynie w stosunku do spółek z o.o. zarejestrowanych po tej dacie sąd rejestrowy mógł dokonać pouczenia, o którym mowa w tym przepisie. Tylko w odniesieniu do nich można bowiem mówić o ogłoszeniu lub doręczeniu postanowienia o pierwszym wpisie. W stosunku do spółek zarejestrowanych przed wskazaną datą, każdy wpis dokonany później jest bowiem wpisem kolejnym, a nie pierwszym⁶.

Z przedstawionych powodów słusznie Sąd Najwyższy w głosowanym orzeczeniu nie podzielił stanowiska wyrażonego w uchwale z 3 marca 1997 r., w myśl którego pisma sądowe dla spółek z o.o. wpisanych do rejestru handlowego przed dniem 23 kwietnia 1996 r., które po tej dacie nie miały obowiązku zgłoszenia do rejestru zmiany adresu, mogą być pozostawione w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia na podstawie art. 139 § 3 k.p.c. dopiero po upływie terminu określonego w art. 13 ustawy z 1 marca 1996 r. i po uprzednim pouczeniu stosownie do art. 139 § 4 k.p.c.

Przytoczona teza, jak zaznaczyłem w innym miejscu, zawiera sprzeczność samą w sobie. Jeżeli bowiem, jak stwierdził Sąd Najwyższy, warunkiem zastosowania art. 139 § 3 k.p.c. ma być pouczenie, o którym mówi § 4 tego artykułu, to w odniesieniu do spółek z o.o. zarejestrowanych przed wejściem w życie noweli do k.p.c., tj. przed 1 lipca 1996 r., wobec niemożności wykonania przez sąd tego obowiązku, pozostawienie ze skutkiem doręczenia pism sądowych wskutek nieujawnienia w rejestrze zmiany adresu, jest wyłączone⁷.

5. Na zakończenie warto nawiązać jeszcze do zawartego w końcowych fragmentach uzasadnienia głosowanego orzeczenia stwierdzenia, że przepisy art. 139 § 3 i 4 k.p.c. dotyczą różnych stanów faktycznych i tylko takie ich rozumienie pozwala uniknąć niepożądanych dla praktyki następstw. Jak czytamy dalej, nie sposób nie zauważyć, że beczynność zarejestrowanej spółki w zakresie dbałości o aktualizację podlegających ujawnieniu w rejestrze danych, w tym zwłaszcza adresu, praktycznie oznaczałyby odsunięcie możliwości udzielenia pouczenia, nie bez ujemnych następstw dla sprawności obrotu.

⁶ J. P. Naworski: *op. cit.*, s. 231.

⁷ *Ibidem*.

Wprawdzie trudno nie zgodzić się z Sądem Najwyższym, że art. 139 § 3 i 4 k.p.c. dotyczą różnych stanów faktycznych, ale w motywach uchwały zabrakło stanowczego podkreślenia ich związku. Ten pierwszy przepis pozostaje bowiem w ścisłej koherencji z drugim, spełniającym identyczną rolę jak art. 136 § 2 zd. 2 k.p.c., nakazując sądowi przy pierwszym doręczeniu pisma sądowego pouczyć stronę o – wynikającym z § 1 – obowiązku stron i ich przedstawicieli ustawowych zawiadomienia sądu o każdej zmianie swego zamieszkania i określonych w art. 136 § 2 zd. 1 k.p.c. skutkach jego niedopełnienia, polegających na pozostawieniu pisma w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia, chyba że nowy adres jest sądowi znany. Różnica polega na tym, że art. 139 § 3 i 4 k.p.c. dotyczy wyłącznie osób prawnych i organizacji podlegających wpisowi do rejestru⁸. Warto natomiast pamiętać, że art. 136 § 2 k.p.c. znajduje odpowiednie zastosowanie w przypadku niemożności doręczenia pism dla przedsiębiorców i wspólników spółek handlowych wpisanych do rejestru sądowego na podstawie odrębnych przepisów.

Akcentowanie związku art. 139 § 3 z § 4 k.p.c. było konieczne także przy wykładni art. 13 noweli. Brzmienie tych pierwszych przepisów nie pozostawia bowiem żadnych wątpliwości, że skorzystanie z fikcji doręczenia (art. 139 § 3) jest uzależnione od pouczenia o takim następstwie zaniechania ujawnienia w rejestrze zmiany adresu (art. 139 § 4). Tym prawdopodobnie kierował się Sąd Najwyższy podejmując uchwałę z 3 marca 1997 r.

Ustawodawca, nakładając w art. 13 noweli na przedsiębiorców podlegających wpisowi do rejestru obowiązek podania aktualnego adresu, miał na uwadze nie tylko ułatwienie kontaktu z nimi sądom rejestrowym, lecz – w odniesieniu do osób prawnych i organizacji – przede wszystkim skutek wynikający z art. 139 § 3 k.p.c., mimo braku pouczenia, o którym mowa w art. 139 § 4 k.p.c. Tylko taka wykładnia – łącząca nałożony przez art. 13 noweli obowiązek uzupełnienia danych w rejestrze przez podanie aktualnego adresu z wynikającą z art. 139 § 3 k.p.c. sankcją za jego niedopełnienie – ma sens. Termin na podanie aktualnego adresu upłynął z końcem października 1996 r. Po tej dacie pisma sądowe dla osób prawnych i organizacji mających status przedsiębiorców, które nie ujawniły w rejestrze zmiany adresu, pozostawia się ze skutkiem doręczenia, chyba że nowy adres jest sądowi znany.

6. Konkluzja rozważań jest prosta. Glosowana uchwała zasługuje na pełną aprobatę, co dotyczy zarówno sformułowanej w pkt. 1 tezy, jak i jej uzasadnienia. Druga teza stanowi prostą konsekwencję pierwszej i jako taka jest zbędna.

⁸ Nieznajomością prawa należy chyba tłumaczyć to, że w obu sprawach, na tle których zapadły uchwały Sądu Najwyższego, skarżący postanowienie w przedmiocie zawieszenia postępowania zarzucali naruszenie art. 133 § 2a i art. 136 k.p.c., zamiast art. 139 § 3 i 4 k.p.c., mimo że chodziło o spółkę z o.o.

Na marginesie celowe wydaje się spostrzeżenie, że praktyka nie zaakceptowała odmiennego stanowiska zajętego przez Sąd Najwyższy w uchwale z 3 marca 1997 r. Sądy rejonowe i okręgowe stosowały art. 139 § 3 k.p.c. także w stosunku do tych osób prawnych i organizacji będących przedsiębiorcami, *scilicet* spółek z o.o., wpisanych do rejestru przed wejściem w życie noweli, które nie dopełniły obowiązku określonego w art. 13 noweli⁹.

Jerzy P. Naworski

⁹ Stwierdzenie to jest wynikiem obserwacji autora niepopartych badaniami.